

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття
освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему: «**«КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В
СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЇХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ (НА ПРИКЛАДІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ)»**

Виконавець:
студентка ЦЗВФН, гр. 6зф13
Іванцова Ларіна Володимирівна _____
(підпис)

Науковий керівник: старший викладач
Гусенко Ольга Сергіївна _____
(підпис)

Одеса - 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. Підвищення конкурентоспроможності регіонів України є неодмінною передумовою забезпечення її економічної безпеки та зовнішньоекономічної безпеки, як однієї з її складових. Умови регіонального розвитку в Україні суттєво змінилися за останні десятиріччя під впливом загальносвітових тенденцій, що характеризуються підвищенням відкритості національних економічних систем, інтенсифікацією руху товарів, капіталу та посиленням локалізації економічної активності. Дія цих чинників зумовила зростання нерівномірності регіонального розвитку і, відповідно, поглиблення територіальних диспропорцій. Поряд із зовнішніми чинниками територіальної асиметричності важливого значення сьогодні набувають виклики сучасної адміністративно-фінансової реформи, яка вимагає швидких і водночас виважених управлінських рішень з боку центральних, регіональних та місцевих органів влади та місцевого самоврядування. За цих умов регіони України мають зберегти та ефективно використати свій ресурсний потенціал задля забезпечення їх конкурентоспроможності в національній та світовій економіці.

Аналіз досліджень, проведених вітчизняними та іноземними науковцями вказує на існування достатньо різноманітних підходів до дослідження різних аспектів підвищення конкурентоспроможності та зовнішньоекономічної безпеки регіонів. Водночас відсутність єдиного понятійного апарату, методології дослідження проблеми підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті пріоритетів та ризиків зміцнення їх безпеки зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Головною метою дослідження є аналіз конкурентоспроможності Причорноморського регіону в системі зміцнення його зовнішньоекономічної безпеки.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

- здійснити аналіз теоретико-методологічних підходів до дослідження сутності понять «конкурентоспроможність регіону», «економічна безпека регіону» та «зовнішньоекономічна безпека регіону» та визначити їх сутнісні характеристики;
- обґрунтувати методику оцінювання конкурентоспроможності регіону;
- узагальнити методику оцінювання складових економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності;
- проаналізувати конкурентоспроможність Причорноморського регіону;
- здійснити оцінювання зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону відповідно до компонент його конкурентоспроможності;
- проаналізувати взаємозв'язки конкурентоспроможності Причорноморського регіону та економічної безпеки України;

- здійснити SWOT-аналіз Причорноморського регіону;
- визначити напрями удосконалення інвестиційної складової забезпечення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону як чинника підвищення його конкурентоспроможності
- визначити принципи та інструментарій забезпечення зовнішньоекономічної безпеки як системної переумови формування конкурентних позицій економіки Причорноморського регіону;
- запропонувати механізми підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону в умовах децентралізації влади;
- визначити стратегічні пріоритети та сформуванати систему завдань регіональної політики щодо підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону.

Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність Причорноморського регіону та перспективи її підвищення в системі зміцнення його зовнішньоекономічної безпеки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації з підвищення конкурентоспроможності регіонів України в системі зміцнення їх зовнішньоекономічної безпеки.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії та теорій регіоналізму. У кваліфікаційній роботі магістра застосовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Для забезпечення концептуальної цілісності дослідження використані методи: теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу й систематизації (при дослідженні сутнісної характеристики та змісту конкурентоспроможності та економічної безпеки регіону); структурно-функціонального та порівняльного аналізу (для аналізу структурної характеристики розвитку регіонів в системі зміцнення економічної безпеки України); методів стратегічного дослідження (SWOT-аналіз) (для оцінювання зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності).

Інформаційна база дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи магістра використовувалися такі джерела інформація як, наукові праці українських та зарубіжних вчених-економістів, серед яких особливо доцільно виокремити: З. Варналія, В. Гейця, Л. Григорову-Беренду, Б. Губського, Р. Білика, В. Антошкіна, А. Архіпова, І. Єресько, Л. Ковальську, М. Портера, О. Алімова, Г. Антонюк, Т. Праченко та інших.

Інформаційно-довідковою базою є законодавчі акти Верховної Ради України, стратегічні програмні та нормативно-правові документи, матеріали Державної служби статистики України та її управлінь в Одеській, Миколаївській та Херсонській

областях; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опублікована наступна наукова стаття: Іванцова Л.В., Гусенко О.С. (2021). Оцінювання зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону відповідно до компонент його конкурентоспроможності. Scientific Collection «InterConf», (79): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Scientific Trends and Standards» (October 11-12, 2021). Santa Rosa, Argentina; pp. 19-28. URL: <https://interconf.top/documents/2021.10.11-12.pdf>

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 115 сторінок. Робота містить 19 таблиць та 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ЇХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ» узагальнюється сутність понять «конкурентоспроможність регіону», «економічна безпека регіону» та «зовнішньоекономічна безпека регіону». Здійснено обґрунтування методики оцінювання конкурентоспроможності регіону та складових економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності.

У другому розділі «АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ» проаналізовано конкурентоспроможність Причорноморського регіону та здійснено оцінювання зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону відповідно до компонент його конкурентоспроможності. Проаналізовано взаємозв'язки конкурентоспроможності Причорноморського регіону та економічної безпеки України.

У третьому розділі «ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ» визначено напрями удосконалення інвестиційної складової забезпечення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону як чинника підвищення його конкурентоспроможності. Запропоновано механізми підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону в умовах децентралізації влади. Визначено стратегічні пріоритети та сформувано систему завдань регіональної

політики щодо підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону.

ВИСНОВКИ:

У кваліфікаційній роботі магістра було здійснено теоретичне узагальнення і систематизовано підходи до вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті зміцнення їх зовнішньоекономічної безпеки. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки.

1. В роботі було узагальнено наукові підходи щодо визначення поняття «конкурентоспроможність регіону» та зазначено, що конкурентоспроможність регіону – це позиція регіону у міжнародному рейтингу за результатами реалізації його конкурентних переваг, обумовлених економічними, політичними, соціальними факторами, а також факторами інновацій. Також в роботі були проаналізовані фактори впливу на конкурентоспроможність регіону.
1. Було наведено трактування сутності поняття «економічна безпека» та зауважено, що різноманітність визначень категорії «економічна безпека» свідчить про її складність та багатогранність. Забезпечення економічної безпеки є гарантуванням державної незалежності, умовою сталого розвитку й основою підвищення рівня якості життя населення.
2. Були проаналізовані рівні економічної безпеки та здійснено обґрунтування змісту поняття «економічна безпека регіону» та його складових, за якими зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці. Також в роботі був наданий алгоритм оцінки конкурентоспроможності регіону та визначені Загрози економічній безпеці регіону відповідно до компонент його конкурентоспроможності.
3. Була проаналізована система оцінювання показників економічної безпеки регіону з точки зору підвищення його конкурентоспроможності.
1. Було визначено, що частка Причорноморського регіону у ВВП України протягом останніх п'яти років зменшилась. Так, якщо у 2015 році вона становила 9,06% , то у 2019 р. вже 8,84%. Конкретизуючи поняття

конкурентоспроможність регіону було визначено що, продуктивність використання ресурсів регіону, яка результується у валовому регіональному продукті (ВРП) в розрахунку на душу населення. Динаміка ВРП на душу населення останніми роками свідчить про те, що Причорноморський регіон України належить до категорії відсталих, а розрив між регіоном та середнім значенням по Україні зростає.

2. Було визначено, що одним з важливих показників зовнішньоекономічної безпеки регіону щодо зовнішніх (імпортних) впливів є коефіцієнт покриття імпорту експортом, величина якого більша за одиницю свідчить про відносну стійкість економіки. У 2020 році коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів з областей Причорноморського регіону більше за одиницю тільки у Миколаївській області (2,85). Також для визначення рівня зовнішньоекономічної безпеки важливим є аналіз динаміки залучення прямих іноземних інвестицій до Причорноморського регіону. Наразі найбільш привабливою областю в Причорноморському регіоні для іноземних інвесторів є Миколаївська область.
3. Було розраховано інтегральний показник конкурентоспроможності Причорноморського регіону з точки зору посилення його зовнішньоекономічної безпеки та визначено, що він має тенденцію до зменшення, якщо у 2016 році він був більше за 1, то у 2020 склав 0,93.
4. Було здійснено оцінювання економічної безпеки Причорноморського регіону за компонентами його конкурентоспроможності у 2019 році, за яким найвищий ступінь зовнішньоекономічної безпеки серед областей Причорноморського регіону наразі має Миколаївська область, оскільки усі показники за зовнішньоекономічної компонентою перевищують 1. Було здійснено оцінювання рівня економічної безпеки Причорноморського регіону у 2019 р. за балами. Сам Причорноморський регіон згідно із середнім значенням відноситься до регіону з передкризовим рівнем економічної безпеки. Сумма його балів склала 275.
5. В роботі було розглянуто ключові завдання політики забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності, проаналізовано взаємодію регіонів і держави в системі формування політики зміцнення економічної безпеки і формування факторних конкурентних переваг та визначено механізм послідовного впливу конкурентних переваг регіону на економічну безпеку України.
6. Було здійснено SWOT – аналіз Причорноморського регіону за видами потенціалів та зазначено, що в залежності від впливу тих чи інших чинників (зовнішніх або внутрішніх) можуть відбуватись різноманітні структурні зрушення, які формуватимуть розвиток окремих секторів економіки, видів

діяльності та сфер на регіональному рівні та відповідно впливатимуть на конкурентоспроможність регіону. У зв'язку із цим були проаналізовані інерційний та оптимістичний сценарії економічного розвитку Причорноморського регіону.

7. Було зазначено, що важливе значення в системі забезпечення конкурентоспроможності та зовнішньоекономічної безпеки регіону має інвестиційна складова. Були визначені загрози інвестиційній безпеці Причорноморського регіону.
8. Було визначено, що в економіку Причорноморського регіону станом на 2020 рік було залучено прямих іноземних інвестицій на 9,12% більше за показник 2019 року, і їх обсяг становив 1 830,1 тис. дол. США. У 2019-2020 роках прямі іноземні інвестиції до регіону надходять з понад країн світу, найбільшими інвесторами є, в основному країни Європи, США, Туреччина, Беліз та Сінгапур. Станом на 2020 рік найбільшу зацікавленість у іноземних інвесторів у господарстві Причорноморського регіону викликали промисловість (45,49% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (23,15%), операції з нерухомим майном (14,94%). Низькими є показники залучення прямих іноземних інвестицій у галузі будівництва (4,57%), професійної, наукової та технічної діяльності (3,87%), фінансової та страхової діяльності (2,06%), оптової та роздрібною торгівлі (2,54%). Біля 1% та менше від загального обсягу надходить до діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, сільського, лісового та рибного господарства, освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги та інших галузей.
9. Було визначено, що загальних обсяг капітальних інвестицій в економіку Причорноморського регіону у 2020 році становив 38141644,0 тис. грн., або 7,5% від загального обсягу по Україні. Капітальні інвестиції у 2020 році за видами економічної діяльності розподіляються достатньо нерівномірно, а саме найбільша частка (25,1%) припадає на сферу промисловості. Питома вага галузі транспорту складає 13%. На сферу сільського господарства припадає 12,14%. На сферу державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування відповідно 17,3%. Частка інших галузей не перевищує 8%, зокрема, на будівництво припадає 7,97%, на оптову, роздрібну торгівлю та ремонт - 6,59 %, на діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 5,48%. Такий розподіл свідчить про критичну нестачу капітальних інвестицій у сферу нематеріального виробництва і сферу послуг.
10. Було зроблено групування сфер надходжень прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій у Причорноморському регіоні за рівнями загроз безпечного розвитку економіки регіону у 2020 році та визначено, що

удосконалення інвестиційної складової конкурентоспроможності і зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону полягає в покращенні показників обсягу, структури, рівня і ефективності у сфері залучення прямих іноземних інвестицій та капітального інвестування й визначенні шляхів для забезпечення такого їх стану, який би не лише не перешкоджав безпечному розвитку економіки регіону, але й підсилював та стимулював його.

11. Було визначено, що першочергове значення в процесі децентралізації та забезпечення таким чином вищого рівня конкурентоспроможності економіки регіону мають законодавчі акти, що стосуються проведення місцевих виборів, налагодження співробітництва та процедур добровільного об'єднання територіальних громад, концептуальних засад регіональної політики.
12. Були проаналізовані напрями узгодження процесу децентралізації та зміцнення конкурентоспроможності областей Причорноморського регіону та визначені ризики, можливості та альтернативи реалізації економічного потенціалу і конкурентоспроможності Причорноморського регіону в процесі децентралізації.
13. Була надана ієрархічна структура стратегічних планових документів регіонального розвитку, конкурентоспроможності та безпеки Причорноморського регіону, визначено послідовність забезпечення конкурентоспроможності, економічної безпеки, соціально-економічного розвитку регіону та розглянуті складові елементи Концепції регіональної політики забезпечення конкурентоспроможності регіону.

АНОТАЦІЯ

Іванцова Ларіна Володимирівна, кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за магістерською програмою «Міжнародні економічні відносини»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2021 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність Причорноморського регіону та перспективи її підвищення в системі зміцнення його зовнішньоекономічної безпеки.

У роботі розглядаються теоретико-методологічні підходи до дослідження сутності понять «конкурентоспроможність регіону», «економічна безпека регіону» та «зовнішньоекономічна безпека регіону». Здійснено обґрунтування методики оцінювання конкурентоспроможності регіону та складових економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності.

Проаналізовано конкурентоспроможність Причорноморського регіону та здійснено оцінювання зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону відповідно до компонент його конкурентоспроможності. Проаналізовано взаємозв'язки конкурентоспроможності Причорноморського регіону та економічної безпеки України.

Визначено напрями удосконалення інвестиційної складової забезпечення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону як чинника підвищення його конкурентоспроможності. Запропоновано механізми підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону в умовах децентралізації влади. Визначено стратегічні пріоритети та сформувано систему завдань регіональної політики щодо підвищення конкурентоспроможності та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки Причорноморського регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність; конкурентоспроможність регіону; економічна безпека; зовнішньоекономічна безпека регіону; Причорноморський регіон; коефіцієнт покриття експортом імпорту; інтегральний показник конкурентоспроможності регіону; метод бальних оцінок; SWOT-аналіз; інвестиційна безпека; децентралізація; стратегічне планування.

SUMMARY

Ivantsova Larina Volodymyrivna, qualification work for a master's degree in 292 "International Economic Relations" in the master's program "International Economic Relations" Odessa National Economic University
Odessa, 2021

The master's qualification work consists of three sections. The object of the study is the competitiveness of the Black Sea region and the prospects for its improvement in the system of strengthening its foreign economic security.

The paper considers theoretical and methodological approaches to the study of the essence of the concepts "competitiveness of the region", "economic security of the region" and "foreign economic security of the region". The substantiation of the methodology of assessing the competitiveness of the region and the components of economic security of the region in the context of increasing its competitiveness.

The competitiveness of the Black Sea region is analyzed and the foreign economic security of the Black Sea region is assessed in accordance with the components of its competitiveness. The relationship between the competitiveness of the Black Sea region and the economic security of Ukraine is analyzed.

The directions of improvement of the investment component of ensuring the foreign economic security of the Black Sea region as a factor of increasing its competitiveness are determined. Mechanisms for increasing the competitiveness and strengthening the foreign economic security of the Black Sea region in the conditions of decentralization of power are proposed. Strategic priorities have been identified and a system of regional policy tasks has been formed to increase competitiveness and strengthen the foreign economic security of the Black Sea region.

Key words: competitiveness; competitiveness of the region; economic security; foreign economic security of the region; Black Sea region; import export coverage ratio; an integrated indicator of the region's competitiveness; scoring method; SWOT analysis; investment security; decentralization; strategic planning.